

PONT AHŞAENA (KARA DENİZ) MİRASI KARŞISINDA TÜRK STRATEJİSİNİN TARİHİ ZEMİNİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

The Historical Base of the Turkish Strategy Against the Heritage of the Pontic Kingdom

Doç. Dr. Mehmet Yavuz ERLER*

Özet

Orta Karadeniz’de Pont Krallığı ile zemin arayan Ortodoks yapılanmanın tarihi bir yanlışlıktan ibaret olduğu ortaya konulmuştur. Pers kültürünün ve bürokrasisinin bir ürünü olan Pont Krallığı, Hıristiyanlığın ortaya çıkışından önce kurulmuş ve yıkılmış bir yapı olması nedeniyle Hıristiyan diniyle özdeşleştirilemez. Ancak XIX. Yüzyılda başlatılan işgal sürecinde Avrupa ve Yunan Krallığı tarafından tarihi bir yanlışlı içine düşülerek Karadeniz’deki Hıristiyan kültürü ve varlığı Pont Krallığı ile temellendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızda bu yanlışlı ortaya konulmakla birlikte bu kapsamda gerçekleştirilen işgale zemin oluşturacak çalışmalarda değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ortadoks, Hıristiyan, Pontus Krallığı, Osmanlı İmparatorluğu, Karadeniz

Abstract

It is proved that the search of a historic base for the Orthodox unification in the Mid Black Sea territory via the Pontic Kingdom was a kind of historical mistake. The Pontic Kingdom was established by the Persian culture and bureaucracy and was collapsed by the Roman Empire before the Christianity took its significant role in the history. It thus cannot be affiliated with the Christianity. However the Europe and the kingdom of Greece based the Christian settlement over the Pontic heritage with an historical mistake and used it as a tool for the intervention of the Black-Sea territory during the pre-invasion. In this study the historical mistake of the war policy is explained and it is detected that the work of intelligence based up on the Pontic heritage, supposed to be the core of intervention before the invasion.

Key Words: Orthodox, Christian, Pontic Kingdom, Ottoman Empire, Black-Sea.

İlkel insanın coğrafyası hayatı sorunsuz kılan bölgeleri kapsamaktaydı. İsinın insan bünyesine ideal olduğu ortamlar, yiyecek kaynaklarının bolluğu ve kolay savunma ortamları ideal yaşam sahaları olarak insan topluluklarının tercih edildi. İnsanın öncelikli ihtiyaçlarını teminde önde gelen coğrafi bölgeler incelendiğinde dünya üzerinde karşımıza fazla seçenek çıkmamaktadır. Dağlık arazi yapısı, bol yiyecek ortamının egemen olduğu coğrafyaları eski dünyada iki ana bölge belirler: Anadolu, İran¹,

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Öğretim Üyesi.

¹ .Gordon Childe, **Kendini Yaratın İnsan-İnsanın Çağlar Boyunca Gelişim**, çev. Filiz Ofluoğlu, Varlık Yayınları, İstanbul 1978, s.71-73.

Kafkasya ve Balkan Yarımadası geniş av ortamı², devasa ormanları ve fethedilmesi imkânsız dağlardan oluşan kaleleri ile insanlara ihtiyaç duydukları gıda ve savunma unsurlarını yerine getirmede fırsatlar sunar. Mezopotamya, Nil Vadisi, Roma, Hindistan ve Çin uygun ısı ortamı, geniş tarım alanları ve sulama imkânları nedeni ile hayatı kolaylaştıran yaşam sahalarından bir diğeridir. İki ana grupta topladığımız bu sahalarda üzerinde tarihi bir araştırma yapıldığında yoğun bir insan hareketliliği tespit edilecektir.

İnsan uygarlığının henüz emekleme konumunda olduğu bir dönemde yerleşim açısından tercih listesinin üst sıralarında bulunan bölgeler farklı dil ve dinden oluşan insan nüfusunu bünyelerinde toplamışlardır. Petrolün, kömürün ya da uranyumun geo-stratejiyi belirlemede yetersiz olduğu uygarlığın başlangıç dönemlerinde öncelikli belirleyiciler savunma, gıda ve ısınma olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğal bir sonuç olarak ta insanın önceliklerini ihtiva eden coğrafya, mücadelenin yoğunlaştığı ortamlar olarak belirginlik kazanmaktadır. Karadeniz havzası gerek deniz ürünleri, gerekse geniş ormanlık arazisindeki yiyecek ortamı ile insanın öncelikli ihtiyaçlarını elde etmede yeterli fırsatlar sunar. Karadeniz havzasında Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan arazi yapısı nedeniyle savunmaya elverişli bölgeler kapsamında incelenemezler.* Karadeniz havzasının Kafkasya ve Anadolu kesiminde bulunan bölgede ise dağlık alanların denizle yer kapma yarışı ideal savunma ortamları oluşturur. Kafkasya'nın dağlık kesimi ideal ısı ortamı sunmada yetersiz kalmakla beraber tarım işini de arazi yapısı itibarıyla engeller. Uygarlığın başlangıcında ki insan için Karadeniz havzasında geriye tek bir seçenek kalmaktadır. Karadeniz'in Anadolu kısmında yer alan nispeten ılıman kuşak ortamının sunduğu ideal ısı ortamı, sulama imkânı sağlayan Kızılırmak ve Yeşil ırmak vadileri insanlar için tercih edilen bir bölge olarak ortaya çıkmaktadır. Dağlık arazi yapısının çevrelediği bu bölge savunma içinde elverişli bir ortam oluşturmaktadır.

Anadolu Karadeniz sahilleri ideal geo-stratejik yapısı nedeniyle farklı din ve dile sahip insan topluluklarının buluşma noktası olarak arkaik dönemlere damgasını vurmuştur. Anadolu'nun Karadeniz sahillerinin bir bölümü bataklık bir konumda olması ve salgın hastalıklar nedeniyle İ.Ö. 2000'lerde ideal bir yerleşim alanı oluşturamadı. Giresun ve Trabzon'un dağlık yapısı ve bataklık oluşturmaya imkan vermeyen sahil kesimi bu dönemde tercih edilen yerleşim alanları olma özelliğini korudu. Karadeniz'in hinterlandı yani Erzincan'dan Çorum'a kadar olan bölge sıhhi koşulları da ele alınarak tercih edilmiş yerleşim mekanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Etiler ve Hititler muhtemelen coğrafi yapının gereklerini irdeleyerek yerleşim alanlarını Amasya ya da Çorum merkezli olmak suretiyle Karadeniz'e egemen bir konuma gelmişlerdir.³

1-Hellas'tan Pontus'a

M.Ö. 800-500 yıllarında İyonların başlattığı kolonileşme Karadeniz sahillerini de içine aldı. Ticari amaçlı olarak kurulmaya başlanan koloniler tüccarların ve ticaret mallarının güvenliği için taşınan surların arkasında sarp arazilerde konuşlandılar. Örneğin, M.Ö.500'lerde kurulmaya başlanan İon kolonilerinden Tripolis (Giresun/Tirebolu) oldukça zorlu bir coğrafyada kurulan kalelerle tahkim edilmiş üç antik yerleşim yerini nitelendirir. Kurulan kalelerin kapasiteleri oldukça sınırlı idi. Takribi elli kişiyi bünyesinde ancak muhafaza edecek türden kurulmuş bulunan bu kaleler İonyalı kolonistlerin kalıcı olmadıklarını onaylar nitelikteydi. Ticari kimlikleri yöre sakinleri tarafından yadırganmadı. Bilinmeyen coğrafyalardan denizatları ile bilinmeyen mamulleri getiren bu insanlar sahilin yerlilerince kolayca kabullenildiler. Ekonomik açıdan zenginleyen bu tüccarlar yerlilerin sosyal yaşantısı içerisinde de saygın bir konum elde etmede gecikmediler. Karadeniz Anadolu'sunda Pers savaşlarının başladığı döneme kadar, tüccarlar ve sahil halkı arasındaki karşılıklı çıkar arayışları yerli halkın egemenliğinde varlığını devam ettirdi.⁴

² .Gordon Childe, **Tarihte Neler Oldu?**, çev. Mete Tunçay-Alaaddin Şenel, Alan Yayınları, 2.Basım, İstanbul 1983, s.40.

* Her ne kadar Bulgaristan Rodop Dağları ve Romanya'da Transilvanya bölgesi dağlık yapısı itibarıyla savunmayı kolaylaştırırsa da sahil bölgesi savunma açısından yetersiz bir arazi yapısına sahiptir.

³ .Mahmut Goloğlu (Goloğlu), **Anadolu'nun Milli Devleti Pontus**, Cumhuriyetin 50.Yılına Armağan Edilmiştir, s.3.

⁴ .Alfred Zimmern, **The Greek Commonwealth-Politics and Economics in Fifth-Century Athens**, The Modern Library, New-York, 1956, s.70-76.

Pers hükümdarı I.Dareius M.Ö. 521 yılında Karadeniz bölgesini egemenliği altına aldı. İran'dan yöreye gönderilen yöneticiler bölgede idari düzenlemeler gerçekleştirerek ekonomik açıdan kaynakları kontrol altına aldılar. Sahil bölgesinde kaleler ardında bulunan Yunan tüccarlarına bazı imtiyazlar vererek kendilerine bağımlı hale getirdiler.⁵ M.Ö.500-M.Ö.490 yılları Perslerin hem Anadolu hem de Balkanlarda etkinlik kazandığı bir dönemdi.⁶ Yunan tüccarlarının denetiminde bulunan Karadeniz sahil kaleleri Pers ordusunun egemen olamadığı nadir güvenlik alanlarının başında yer almaktaydı. Karadeniz sahil halkları ile ticari bir birlikteliğe sahip olan tüccar ve koloni yöneticileri yerli halkı Pers (İran) egemenliğine karşı ayaklanmaya teşvik etmekte ve halk üzerinde tesirli olmaktadır. İdari mekanizmada etkin tedbirler alarak durumu atlatan İranlı yöneticiler yöre halkı ile kaynaşmada gecikmediler. Kısa sürede halk üzerinde otorite kurarak bölgede saygın bir kimlikle kabul gördüler.

M.Ö. 400 yılına kadar etkinliğini sürdüren İranlılar II. Dara'nın ölümü üzerine saltanatı elde etmek isteyen kardeşlerin yol açtığı bir iç savaşın içine sürüklendiler. Karadeniz bölgesini kontrolü altında bulunduran Keyhusrev Anadolu'dan paralı olarak temin ettiği on bin Yunanlı asker ile Babil üzerine yürüdü. Kardeşi Erdeşir ile yaptığı savaşta ölünce paralı olarak temin ettiği on bin Yunanlı asker zayıf vermeden yurtlarına dönme çabasına giriştiler ve lider olarak Ksenefon askerlerin başına geçti. Ksenefonun günlüğü geri dönüş yolundaki bölge halklarının çeşitliliğini de günümüz ilgisinin dikkatine sunmaktadır. Eserinde Karadeniz sahilinden geçerken karşılaştığı Yunanlı olmayan şu halkların isimleri ve yerleşim alanları kaydedilmektedir: İskitler (Bayburt), Makronlar (Karasu Dağı), Kolhlar (Trabzon), Driller (Rize), Mosinekler (Giresun), Halibler (Giresun) ve Tibarenler (Ordu-Sinop).⁷ Ksenefonun belirttiği sahil bölgesi halklarının çeşitliliği coğrafi tezimizi doğrular niteliktedir. Yöredeki halklar üzerinde egemenlik kuramamış olan Yunanlı tüccar kolonilerinin on bin askeri kullanarak yörede hakimiyet kurmaları da mümkün olmamıştır. Karadeniz sahil halkının demiri kullanması ve askeri bir yapılanma içerisinde bulunmaları Yunan yayılcılığının bölgede ticaretle sınırlı kalmasının önemli unsurları arasında yer almaktadır.

M.Ö. 400 yılında Pers egemenliğinin merkezi etkisini yitirmesi ile birlikte yerel yöneticiler kendi başlarının çaresine bakmak zorunda kalmışlardır. Amasya'da bulunan İranlı vali Mihirdad merkezden uzak yöre halkları ve Yunanlı tüccarları bir araya getirerek kendi krallığını oluşturmaya çalışmıştır. Onun oğlu II. Mihirdad M.Ö.337'de İran merkezine bağlı kalmakla beraber iç işlerinde daha serbest bir şekilde Karadeniz bölgesini Amasya'dan idare etmekteydi.⁸ Bu arada Balkanlar karışmış ve egemenlik mücadelesi tüm yarımada da ardı arkası kesilmeyen savaşların patlak vermesine neden olmuştu. Balkanlardaki egemenlik mücadelesini kazanan Makedon Krallı Flippus'un oğlu Aleksandros (İskender) oldu. Balkanları kontrolü altına alan İskender M.Ö.337 yılında Helen Birliğini kurdu. Krallığının sınırlarında Yunanca resmi dil ilan ederek Yunan kültürünü kendi krallığının egemenliği altına aldı. Makedon Krallığı ismen de olsa yerini Hellas tabirine bırakarak tarihi işlevini yitirdi.

Aleksandros M.Ö. 335'de Asya seferine çıkarak Hindistan-Orta Asya-Kafkasya, Mısır ve Balkanları içine alan devasa bir imparatorluk kurdu. İmparatorluğun askeri yapılanması varlığının yegane sebebiydi. İskender sayesinde Yunan ticareti ve kültürü daha geniş bir coğrafyaya yayılma fırsatı buldu. M.Ö. 323'te İskender öldüğünde imparatorluğu generalleri arasında paylaşıldı. Paylaşım devlet otoritesinin zayıflamasını beraberinde getirdi ve yerel isyanlar generallerin korkulu rüyası haline geldi.⁹ Generaller arası savaşta Karadeniz bölgesinin İranlı valisi olan II. Mihirdad kazanan tarafa eğilimliydi. Ancak onun yörede nüfuz kazanmak üzere giriştiği diplomatik manevralar fayda vermemiş ve Mihirdad'ın oğlunu sarayında alıkoyan General Antigon tarafından idam edilmişti. Antigonun sarayından kaçan oğul III. Mihirdad Kızılırmak bölgesinde konuşlandı. Karadeniz'in yerli halklarını Makedon generallerine karşı isyana kışkırttı. M.Ö. 298 yılında krallığını ilan ederek Pontus Krallığını kurdu. Ancak, Makedon generallerinin etkinliği henüz ortadan kaldırılamamıştı. M.Ö.280 yılında Makedon

⁵ .Goloğlu, a.g.e., s.30-31.

⁶ .Herodotos, **Herodot Tarihi**, çev.Müntekim Ökmen-Azra Erhat, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983, ss.63, 197.

⁷ .Goloğlu, a.g.e., ss.40-42.

⁸ .Goloğlu, a.g.e., s.47.

⁹ .Kıvanç Ertop; Çetin Yetkin, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Say Yayınları, İstanbul 1985, ss.113-114.

generallerinden Selevkos'u savaş alanında öldüren II. Mihirdad Amasya'yı başkent ilan ederek krallığını resmen ilan etmiş oldu.¹⁰

Kurulan Pontus Krallığı Anadolu halkları tarafından kolayca kabul gördü. Pont kralları Anadolu halklarının savunucusu olmakla beraber Yunan kültürünün etkisi altında gelişimlerini sürdürdüler. M.Ö.118 yılında Roma orduları Anadolu'da hızla yayılmaya başlayınca kadar her şey yolunda gitmişti. Pontus Kraliçesi Laodike yaklaşan Roma tehlikesini fark etmede gecikti. Yunan asıllı olan Kraliçe Laodike yönetimden uzaklaştırdığı VII. Mihirdad tarafından tahttan indirildi.¹¹ M.Ö. 91 yılına kadar Kırım, Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgesinde egemenliğini sağlamlaştıran Mihirdad Romalılar karşısında direnebilecek tek askeri güç ve devlet adamı olarak dikkat çekmekteydi. Anadolu halklarını Roma İmparatorluğu'na karşı ayaklandıran Mihirdad ayaklanan halkın öldürdüğü yüz bin civarındaki Romalının da müsebbibi oldu. Bu üzücü hadise üzerine Romalılar M.Ö. 89 yılında tüm Pontus ülkesini işgal için geniş çaplı askeri bir sefer düzenlediler. M.Ö. 63 yılında Roma generallerinden Pompeyüs son Pontus Kralını Kırım'da imha etti.¹² Sinop'ta defnedilen son Pontus Kralının ülkesi ve Anadolu halkları Romanın egemenliğinde yeni bir çağa boyun eğdiler.

2-Haçlı Zihniyeti ve Hortlayan Pontus

Pontus Krallığı Romanın uzun hakimiyet yıllarında unutuldu gitti. Roma ise tarihin karanlıklarında kalan çekişmeleri bırakmış sınırlarını tehdit eden Türklere karşı ayakta kalma mücadelesi içine girmişti. Hun Kralı Rua ve onu takip eden selefleri Batı Roma'yı yıkarak Avrupa halklarına kendi krallıklarını kurma fırsatı sunarken Doğu Roma (Bizans) varlığını uzunca bir müddet daha devam ettirme imkanı buldu. Avrupa halkının bir unsuru haline gelen Hun Türkleri Bizans tarafından Sırp ve Franklara karşı tehlikesizce ücretli asker olarak kullanıldılar.¹³ Ancak Bizans'ın doğu sınırlarını tehdit eden Türklere karşı Hun Türklerini kullanmak akıl karı değildi. Malazgrid Meydan savaşı 1071 yılında Türkün Türk'e karşı kullanılmayacağına da bir tecrübesi oldu. Bizans'ın doğu sınırlarında süratle yayılan Selçukluları durdurmak Bizans'ın tek başına altından kalkamayacağı bir yük olmaya başladığında yeni çareler aranmaya başlandı. Avrupa'da yaşanan krallık çekişmeleri olası bir ittifakın oluşumunu da engeller nitelikteydi. Türklere karşı Avrupa krallarını bir araya getirmek krallık halklarının birleşmesi ile mümkün olabilirdi. Tüm Avrupa halklarının buluştukları zemin itina ile belirlendi ve Hıristiyanlık Türklere karşı kurulacak ittifakın propaganda malzemesi haline getirildi. Avrupa'da Hıristiyanlığın temsilcisi konumunda bulunan Vatikan Romanın bir gölgesi olarak varlığını korumuştur. Doğu Roma (Bizans) bu gölgeyi bedene döndürme yolunda etkin faaliyetler içerisine girdi. Hıristiyanlığın kutsal merkezlerinde Romalı olmayan halklara da imtiyazlar bahşedildi. Frank, Alman, İspanyol ve başkaları Kudüs, Antakya ve Akka gibi kutsal merkezlerde şehirlerin savunulması ve ibadetin devamlılığı konularında işbirliğine davet edildiler.¹⁴ Türklerin yayılma sahaları üzerinde yer alan bu merkezler birer ikişer Türk birliklerinin eline geçmeye başlayınca, Avrupa halklarını ortak inançları bütünleştirdi. Hıristiyan halkın Türklerin kutsal mekanlarını ele geçirmesi karşısında oluşturduğu birlik Vatikan'dan siyasi destek bulmakta gecikmedi. Vatikan'ı ise çok gecikmeden Avrupalı krallar izledi.¹⁵

Birbirleriyle siyasi etkinlik kazanma yarışı içinde bulunan krallar gözlerini komşu topraklardan doğuya Kutsal topraklara çevirmişlerdi. Kutsal toprakların kurtarılması konusunda başarılı olacak kralın ve ulusun Avrupa halklarının gönüllerinde taht kuracağı ve siyasal etkinlik yarışında karşılıklı yapılacak bir savaştan daha az yıkıcı ve etkinlik açısından daha yoğun sonuçlar getireceği tahmin edilmiş olmalıdır. Alman, Fransız ve İngiliz kralları halklarının Vatikan etkili destekleri ile doğu Hıristiyan krallarının yardımına koştu. Avrupa krallarının orduları ve gönüllü savaşçılar Türkler karşısında kar taneleri gibi erirken Vatikan bu kar suyu ile beslendi. Kralların kimi Silifke suyunda boğuldu (Alman Kralı) kimi ise

¹⁰ .Goloğlu, a.g.e., ss.53-55.

¹¹ .Goloğlu, a.g.e., ss.62-63.

¹² .Goloğlu, a.g.e., ss.69-72.

¹³ .Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt.2, Ankara 1992, s.13.

¹⁴ .Stevan Runciman, a.g.e., ss.348-368.

¹⁵ .Stevan Runciman, a.g.e., ss.205-219.

ihmal ettiği ülkesinde ki (İngiltere) iç isyanlar nedeniyle etkinliğini yitirdi. Geriye kalan şövalye ruhlu kralların halklarına anlatacakları tarihi anılar oldu.

Vatikan'ın temsil ettiği Latinler 1205 yılında ki Haçlı seferinde İstanbul'u yağmaladıklarında bütün gerçekler gün ışığına çıktı. Doğu Hıristiyan Kralı yerinden ve yurdundan edildi. Kurulan Latin Devleti doğu Hıristiyanlarını tahammülde zorlandı ve baskısını yoğunlaştırdı. Bizans ikiye bölündü. Theodoros Laskaris 1206 yılında İznik ve civarında Bizans devletini yeniden canlandırmaya çalışırken Komnenos ailesinden Aleksios ve David Trabzon başkentli olarak Pontüs Devletini (1204-1461) yeniden tesis etti.¹⁶ Hıristiyanlar arasında da yankı uyandıran tarihin bu dönüm noktası iki büyük mezhebin farklılıklarını arttırdı. Katolik ve Ortodoks mezhepleri, batı ve doğu Hıristiyanlarının birbirlerinden ayrılışlarının temsili ve ileride oluşacak olan itimatsızlıkların da başını çekti.¹⁷

Trabzon merkezli olarak İstanbul'dan kovulan Komnenos ailesi tarafından kurulan Trabzon Pontus Devleti 1461 yılında Fatih dönemine kadar varlığını korudu. Anadolu'da 1071 tarihi itibarıyla hızla yayılmakta bulunan Türkler Trabzon Rum Devleti'nin siyasi entrikalarıyla karşı karşıya getirilmeye çalışıldı. Trabzon Devleti'nin siyasi entrikalarının yanı sıra askeri bazı seferleri de tarihi gerçekliğini korumaktadır.

3-Türkleşen Anadolu ve Boğulan Pontus

Selçuklu Sultanı Tuğrul 1054 yılında Kafkasya ve Anadolu üzerine iki büyük ordu yolladı. Kendisi de Erzurum civarlarında otağını kurdu. Devrin teknik imkanlarını sonuna kadar kullanan Selçuklu orduları Malazgirt Kalesini dört yüz kişinin kullandığı devasa bir mancınıkla vurmaya başladıklarında Anadolu'nun yeni hakimleri de belirginlik kazandı. Anadolu cihetine görevlendirilen Selçuklu birlikleri, 1054 yılında, Canik (Samsun) bölgesinde ki devasa ormanların varlığından bahsederler.¹⁸ Trabzon da kurulmuş bulunan krallık tarihi Pontus Krallığını temsil etmekten çok uzaktı. Tarihteki Pontus Krallığı'nın başkenti Sinop ve Amasya iken Bizans'tan bozma kurulan yeni devletin hakimiyet sahası Trabzon'la sınırlı kalmıştı. Ancak, tarihi Pontus arazisi üzerinde yayılma heveslerinden de vaz geçmiş değillerdi.

II. Rükneddin Süleymanşah'ın 1196 yılında tahta çıkışında ortamı değerlendiren Bizans İmparatoru Samsun ve civarını işgal etme fırsatı buldu. Bizans İmparatoru III. Aleksios Selçuklu müdahalesi üzerine Samsun'dan ele geçirdiği esirleri geri iade ettiği gibi vergi ödemeyi de kabullendi. Bizans imparatorunun ele geçirdiği belirtilen anlaşma konusu esirlerin Türk oluşu Samsun ve civarında 1196 yılında Türk halkının varlığını da belirginleştirir.¹⁹ 1206'da kurulmuş olan Trabzon Krallığı da benzer türden girişimlerde bulundu. Trabzon Kralı Aleksios'un Samsun'u işgali üzerine Selçuklu Sultanı Keyhüsrev harekete geçerek yöreyi yeniden sınırlarına dahil etti.²⁰ 1228 yılına kadar sessiz kalan Trabzon Krallığı Alaaddin Keykubat döneminde Sinop yöresine kadar olan sahil kesimini ele geçirdi. Yörede yerleşmiş bulunan Türklerin haneleri yağmalandı ve Selçuklu gemileri ele geçirildi. Alaaddin Keykubat beklenmedik işgale karşı tepki vermekte gecikmedi. Denizden ve karadan Trabzon'u kuşatırken oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev ve komutanlarından Mubarizüddin Ertokuş'u Sinop, Samsun ve Ünye yörelerine göndererek Trabzon Krallığının yöre üzerindeki hâkimiyetine son verdi.²¹ Selçuklu sultanlarının Samsun yöresindeki Bizans egemenliğine yönelik şiddetli müdahaleleri yörede konuşlanan Türk halkının varlığından kaynaklanmış olmalıdır. Yine Trabzon Krallığı'nın yöre üzerindeki egemenlik arayışı belli bir halk tabanının kendi kültürel özelliklerini yansıtmamasından dolayı olduğu ileri sürülebilir. Roma'nın egemenliği altına girmiş olan Anadolu'da, Makedon Kralı İskender'i takip eden siyasi uygulamaları yani Yunanca'yı resmi nitelikte kullanmaları yöre yerlilerinin Yunanca'yı benimsemeleri ve kullanmalarına

¹⁶ . Ali Sevim; Erdoğan Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi**, T.T.K.Y., Ankara 1995, s.453.

¹⁷ .Vladimir Lossky, **The Mystical Theology of the Eastern Church**, James Clarke&Co.Ltd., London 1968, ss.7-23.

¹⁸ . Ali Sevim, **a.g.e.**, s.37.

¹⁹ .Ali Sevim, **a.g.e.**, s.449.

²⁰ .Ali Sevim, **a.g.e.**, s.453.

²¹ .Ali Sevim, **a.g.e.**, s.463.

yol açarak farklı etnik unsurların Yunan kültür potasında asimilasyonu sürecini beraberinde getirmişti.²² Makedon Kralı ve Roma İmparatorluğu uygulamalarının Yunanlılara armağan ettiği Anadolu yerli halkları doğal olarak Türklerin karşısında yer almış ve kendilerini kontrol altına alan Hellas medeniyetine hizmet etmişlerdir.

Selçuklu hâkimiyeti Moğol İmparatorluğu döneminde sona erdirilmiş olmasına rağmen Anadolu'da bulunan Türk halkı varlığını muhafaza ettirmeyi başarmıştır. Moğolların ele geçirdikleri yöre halkı üzerinde uyguladıkları göç politikası etkisini göstermiş ve Orta-Asya'da bulunan Türk kabileleri kitleler halinde Anadolu'ya sürülerek Küçük Asya'nın nüfus yapısı Türklerin lehine olarak değiştirilmiştir.²³ Yörede bulunan Türk halkı üzerinde baskı yapan ve ağır vergilerle bunaltan idareciler de Moğollar tarafından Tebriz'de idam edilmek suretiyle cezalandırılmışlar ve Türk halkının varlığına yönelik tehditleri bertaraf etmişlerdir.²⁴

Moğolların gerilemesi ile birlikte Anadolu'da biriken Türk grupları birer ikişer tabiri caizse mantar gibi bağımsız krallıklarını kurmaya başlamışlardır. 1325 yılında Samsun yani tarihi Pontus'un yer aldığı coğrafya parçası da Eretna Hükümdarı Mehmet Bey'in payına düşmüştür.²⁵

Eretna Devleti'nin yıkılması ile birlikte yörede bulunan Türk unsuru yani Çepniler sahil ve iç Karadeniz bölgesinde iki büyük beylik oluşturmuşlardır. Sahil bölgesinde kurulan Tacüddin-oğulları Beyliği ve Niksar'ın doğu tarafında konuşlanan Hacı Emir Beyliği yöre üzerinde Bizans ideallerinin gerçekleşmesini engellemişlerdir. Anadolu'nun Moğollar dönemindeki karışık ortamından yararlanan Bizans'ın elde ettiği Sinop havalisi 1277 yılında Çepniler tarafından yeniden Türk vatani haline getirilmiştir. Yörede bulunan Türk varlığı Trabzon için endişe verici boyutlara ulaştığında siyasi yaklaşma çareleri aranmış ve bu kapsamda I. Basilius kızı Theodora'yı Bayramoğlu Hacı Emir, III. Alexios'da kızı Eudokya'yı Emir Taceddin ile evlendirerek uzlaşma arayışlarını sürdürmüştür.²⁶ Batı dünyasından çok komşu Türk beylikleri ile akrabalık ve ittifak ortamı arayan Trabzon Kralları muhtemelen batı Hıristiyanlarının ilgisini yitirmiş olmalıdır. 1453 yılında İstanbul ve 1461 yılında Trabzon'un Osmanlı topraklarına katılımı ile Anadolu'da ki Hıristiyan kökenli siyasal yapılanma tamamen sona erdirilmiştir. Ancak, Ortodoks kilisesi siyasal yapının bıraktığı boşluğu kilise sistemi ile dolduracak ve Anadolu Hıristiyanlığı ile merkezi Türk yönetimi arasında köprü vazifesi görecektir.

4-Şark Meselesi ve Pontus Hayali

1850'li yıllar batının Osmanlı hakimiyetini sona erdirmeye tereddütlü olduğu bir dönemdir. Teknik, idari ve sosyal alanda kendini yenileyemeyen bir Osmanlı'nın stratejik geçit noktaları üzerinde ki varlığı doğu Hıristiyanlarının temsilciliğini siyasal anlamda üstlenen Rusya'ya karşı tercih edilmektedir. 1853-1856 yıllarında ortaya çıkan Kudüs krizi, Rusya'nın doğu Hıristiyanları üzerinde nüfuz kazanma yarışının yol açtığı politik bir manevradır. Bu manevra batılı devletler tarafından fark edilmiş Mısır ve Orta-Doğu ticaretinde önemli bir gelire sahip İngiltere ve Fransa gönüllü olarak Osmanlı Devleti'nin yanında yer almıştır. Rusya'nın 1850'li yıllarda Alaska bölgesinde konuşlandırmaya başladığı kara ordusunun Fransız ve İngiliz nüfuz sahalarını tehdit etmesi de sahnenin görünmeyen perdesi olarak tarihteki yerini almıştır.*

²² .Carl L. Becker, **History of Modern Europe**, War Department Education Manuel EM 204, Published for the United States armed forces institute by silver burdett company, Washington 1944, s.22-23.

²³ .Beatrice Forbes Manz, **The rise and rule of Tamerlane**, Cambridge University Press, England 1989,ss.2-7.

²⁴ .Ali Sevim, **a.g.e.**, s.488.

²⁵ .Yaşar Yücel, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih kurumu Yayınları VII. Dizi-Sa.74, Ankara 1991, s.16.

²⁶ . Yaşar Yücel, **a.g.e.**, s.16, 122.

* 1701'de Ruslar'ın hizmetinde çalışan Danimarkalı Bering Alaska'yı keşfetti. Ruslar bölgeyi fok balığı avcılığında etkin olarak kullandılar. 1867 yılında Kırım Harbi'nin mali sıkıntılarını üzerinden atamayan Rusya Alaska bölgesini 7.200.000 dolara A.B.D'ye sattı.

Çar Alexandre 1815 yılında “Şark Politikası” adı altında uluslar arası ilişkiler içinde Osmanlı Devleti’nin paylaşımını dile getirmiştir. Batılı devletlerin doğu politikası Osmanlı Devleti’nin hâkimiyet sahasının paylaşımı olarak ele alınmış ve büyük ölçüde başarıyla uygulanmıştır.²⁷ Şark Politikası’nın dayanağını doğu Hıristiyanlarının bağımsız devletlerine kavuşmaları fikri oluşturmuştur. Bu amaçla Osmanlı Hıristiyanlarına bol keseden vaatler verilmiş ve ayrılıkçı fikirler desteklenmiştir.

Rus Çarlığı’nın hedef kitlesi olan Ortodoks Hıristiyanlar gerek Balkanlar gerekse Kafkasya’da Rus askeri yayılcılığını kolaylaştırdılar. Dini söylemler ve Ortodoksluğun koruyucusu sıfatlarıyla hareket eden Rusların karşısında Fransa, İngiltere ve Prusya devletleri de boş durmadı. Osmanlı Hıristiyanları’nın yoğunlaştıkları Ortodoks mezhebinin varlığı; Katolik, Protestan ve Anglikan kiliselerine tesir edebilecekleri yeterli nüfus potansiyeli sunmada en büyük engeli teşkil etmekteydi. Rusya’nın avantajı bir şekilde bertaraf edilmeli ve Osmanlı Devleti’ne müdahale de yeni cephe açılmalıydı. Aksi takdirde kendini askeri açıdan savunmada yetersiz kalan geniş bir coğrafya Rus emperyalizmine teslim edilmiş olacaktı. Fransa ve İngiltere Osmanlı içinde bulunan Hıristiyan olmayan diğer milletlere el attı. Orta Doğu Arapları haklarını aramaya davet edildi. Mısır merkezli Arap milliyetçiliği Osmanlı’nın tüm güney sınırlarını daha 1790’larda tesiri altına almaya başlamıştı. Napolyon’un Mısır seferi sonrasında durum daha da ciddileşti. Balkanlarda Rusya Ortodoksluğun yanı sıra Slav unsurunu da yaygın bir şekilde kullanmayı başardı. Slav-Ortodoks yayılcılığı Slav olmayan Hıristiyanların Rusya’ya endişe ile karşılamalarına neden oldu. Rusya’nın bu hatası Yunan Hıristiyanlarını İngiltere’ye yaklaştırmada etkili oldu. İstanbul merkezli Ortodoks Patrikliği Rusların müdahalesi üzerine Balkanlar üzerindeki egemenliğini kademeli olarak yitirdi. Sırp ve Bulgar milli kiliselerinin kuruluşu Rusya’nın batılı devletlerin müdahalelerini bertaraf etme yönünde gerçekleştirdiği diplomatik yatırımlar olarak belirginlik kazandı. Anadolu Hıristiyanlarının dini sadakatleri, Rusya’nın savunucu politikasını tercih etmekteydi. Osmanlı Devleti ile başı sıkışan Anadolu Ortodoks Hıristiyanları soluğu Rus topraklarında alıyor ve mülteci sıfatıyla destek görüyorlardı.²⁸ 1829’da Doğu Anadolu’dan göçen Ermeni halkına sağlanan geniş Kafkas toprakları olumlu propagandanın temelini oluşturuyordu.²⁹ Balkanlar, Orta-Doğu ve Kuzey Afrika üzerinde Rusya’nın Pan-Ortodoks ve Pan-Slavist politikalarına karşı alternatif yandaşlar oluşturan İngiltere, Fransa ve Almanya Anadolu ve Kafkaslar üzerinde çaresiz kalmaktaydılar.

Anadolu ve Kafkasya’da Rus ilerleyişine karşı uygulanacak çözüm, biraz geç kalınmakla birlikte, bulundu. Balkanlarda Rus ilerleyişine karşı kullanılan Yunan halkı bir kez daha ele alındı. Din temeline dayalı bir politika çoğunluğunu Ortodoks Hıristiyanların oluşturduğu azınlık nüfus nedeniyle, Anadolu ve Kafkasya’da Rusya’nın işini kolaylaştıracakı açıkça beklenen bir gelişmeydi. Tarih bir kez daha saptırıldı ve Ortodoks halkın efsanesi olduğuna inanılan Pontus yeniden canlandırılmaya çalışıldı. Kilise ile ters düşmemeye özen gösteren batılı devletler din merkezli yapılanmadan çok ulus merkezli bir yapılanmayla Anadolu Ortodokslarını Slav egemenliğini yaymayı amaç eden Rusya’dan uzak tutmaya gayret sarf ettiler. Hatta Ortodoks nüfusu Protestan ya da Katolik mezhebi içerisine çekmek üzere yoğun faaliyetlere giriştiler. Amaç ortadaydı; Ortodoksluğun koruyucusunu koruyacağı bir halk tabanından mahrum etmek ve din tabanlı bir yapılanmadan çok ulusçu bir yapılanma gerçekleştirerek Balkanlarda kullanılan Grek-Slav kozunu Anadolu’da da kullanabilmek. 1840’da Pontus haritası Paris’te belirlendi. Anadolu Hıristiyanları dini esaslar ve öğretilerden baş kaldırıp tarihe yönelmeye davet edildi.³⁰ Grek Ortodoks din adamları da bu tarihin canlandırılmasında aracı olarak talimatları yerine getirmeye çalıştılar. Kiliselerde ve Rum azınlık okullarında Ortodoksluk ve Rusya bir tarafa bırakılıp batı devletlerinin desteğinde Pontus hayalleri kurulmaya başlandı. XX. yüzyılın ilk yıllarına kadar pasif hazırlık devresinde olan bu amaç Osmanlı’nın zayıflamasına paralel olarak etkinlik kazandı. 1904 yılında ilk ciddi anlamda adımlar atılmaya başlandı. Yunan asıllı Amerikan vatandaşı Rahip Klematyos İnebolu’da ilk Pontus

²⁷ .Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C.V, Ankara 1970, s.204.

²⁸ .Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul (BOA), **İrade Şura-yı Devlet**, nr.104, 16 Muharrem 1285 ; **İrade Dahiliye**, Nr.13998, 27 şevval 1285 (Samsun-Giresun ve Trabzon bölgelerinden Rusya’ya iltica eden 35-40.000 kişiden oluşan Ortodoksların gördükleri kötü muameleler nedeniyle Osmanlı topraklarına geri dönme talepleri)

²⁹ .Ufuk Gülsoy, **1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Rumeli’den Rusya’ya Göçürülen Reaya**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, İstanbul 1993. 84-85.

³⁰ .Paris’te basılmış olan Pontus haritası Samsun’da ele geçirilmişti. Harita şu alanları kapsıyordu: Batıdan İnebolunun batısına kadar uzanıp Rize, Trabzon, Giresun, Samsun ve Sinop’la birlikte Doğu Karadeniz kıyılarını ve içerde Kastamonu, Çankırı, Yozgat, Sivas, Şebinkarahisar, Tokat, Amasya, Çorum, Gümüşhane ve kısmen Erzincan’ı içerisine alıyordu. Goloğlu, **a.g.e.**, s.235.

kuruluşunu tesis etti. Aynı yıl bu faaliyetlere Merzifon ev sahipliği yaptı. 1908 yılında tüm Samsun kazaları, Sinop, Tokat ve Ordu yörelerinde “Müdafaa-yi Meşrûta” adı altında oluşturulan derneklerde hem fikri hem de silahlı mücadele için hazırlıklar yapılmaya başlandı.

Osmanlı Devleti ise işin daha çok dini boyutuyla ilgileniyordu. Protestan ve Katolik mezhebinin Anadolu Ortodoks ve Ermeni Hıristiyanları üzerindeki faaliyetlerini engelleme çabasında saplanıp kalmıştı. Uygulanan anlamsız sansürler Rusya'nın ihtiyaç duyduğu Ortodoks nüfusun Protestan ve Katolik mezheplerine geçişlerini zorlaştırdı. Anadolu Ortodokslarının tutuculukları olası mezhep değişikliklerine karşı zaten aşılması güç bir tablo sergilemekteydi. Sırf Ortodoks Hıristiyan olmaktansa Protestan olmayı tercih edenler feci şekilde kendi toplulukları tarafından dövülerek öldürülmekte ve batılı devletler, bu türden faaliyetlerinde çaresiz bırakılmaktaydılar.³¹ Osmanlı Devleti'nin bir diğer gafleti de askeri bilgidenden mahrum Hıristiyan yurttaşlarına askerliği şart koşması olmuştu. Savaşların beraberinde getirdiği ağır kayıplar böylesi bir kararın alınmasında etkili olmuştur. Ne var ki, Hıristiyan asker kaçaklarının artışı iç asayışı de derinden etkiler yöndedir. Yine de Osmanlı halkının bütünlüğü, geç kalınmış olmakla beraber, askerlik hizmeti ile temin edilmeye çalışılmıştır. Devlete sadakatın bir nişanesi olan askerlik yemini de devrin zihniyetini ortaya koymada önemli veriler sunmaktadır : “*Yemin Sureti: Karada ve Denizde Padişahıma ve Vatanıma Daima Doğruluk ve Sadakatten Ayrılmayacağıma ve Kanun-u Esasi ile Askeri Kanun ve Nizamlarına Her Zaman ve Her Halde Riayetten İnhîraf Etmeyeceğime ve Askerliğin Namus ve Şerefini Nefsinden Aziz Bilip Fî-sebîl-illâh (Müslim için), Hak Yolunda (Gayr-ı Müslim için) ve Muhafaza-ı Vatan İçin Canımı Feda Etmekten Hiçbir Zaman Çekinmeyeceğime Kuran-ı Kerim-iş Şan (İncil, Tevrat)-ı Şerif Hakkı İçin Vallah, Billah.*”³² Belirtilen yemine sadakatle hizmet eden Gayr-ı Müslimlerin varlığı unutulmamalıdır. Çünkü, 1915'te kendilerine arka çıkan batılı devletlere, Osmanlı cephelelerinden kurşun yağdıran Mehmetçiklerin yanın da Yaniler, Kirkorlar ve Abrahamlar da vardır ve tarihin geççekleri arasında yer almıştır.

Ortodoks mezhebi karşısında başarılı olamayan Katolik ve Protestan yayılmacılığı sonuçsuz bir uğraşı olarak tarihteki yerini aldı. Batılı devletlerin yanılıgı noktalarından bir diğerini de Pontus hayali oluşturmaktaydı. Anadolu'da Ermeni Hıristiyanlarını Rus ya da Osmanlı kontrolünden uzakta tutmak hem zor hem de sınırlı nüfus yapısı nedeniyle avantajlı değildi. Geriye Ortodoks çoğunluk yani batılıların Grek kabul ettikleri Hıristiyanlar kalıyordu. Ancak Grek kabul edilen Anadolu Hıristiyanları çeşitli uluslardan oluşmakta idiler. Roma egemenliği ve mirasçısı Doğu Roma (Bizans) dönemlerinde Hıristiyanlaşan Anadolu'nun yerli halkları, Grek kültüründen uzakta, uzun yıllar boyunca inançlarına müdahale etmeyen Anadolu'nun yeni efendilerinin yönetiminde Türk kültürünü benimsemiş, birbirinden bağımsız unsurlardan oluşmaktaydı. Batılı devletler bu hatalarının farkına 1919-1923 yıllarında varacaklar ama geri dönüş Pontus hayaline kapılanlara pahalıya mâl olacaktı.

5-Birinci Dünya Harbi ve İşgal Yılları

1914 yılı Osmanlı için sonu hüsrarla bitecek bir macerayla başladı. Sarıkaş faciası Osmanlı ordusunun komuta yetkisinin Almanlara devrini de beraberinde getirdi. Limon Van Sanders Türk kamıyla Çanakkale destanını yazdığında savaşın bilançosu sonun başlangıcını haber vermekteydi. Osmanlı sınırları içinde huzursuzluk, panik ve yorgunluk kol gezmeye başladığında yapılacak bir şey kalmadığına inanıldı. Barış, her ne pahasına olursa olsun imzalanmalı ve halk huzura kavuşturulmalıydı. Barışı vadedenler bir taraftan da işgali tamamlama yarışına girmişlerdi. Rusya'nın 1917 ihtilali Ortodoksların koruyucusunu bertaraf ettiğinden batılı devletler işi aceleye getirme yarışına girdiler. 1918 yılı itibariyle Bolşeviklerin önünden kaçan Çarlık yanlıları Osmanlı sınırlarına yerleştirilmeye başlandı. 1918-1919 yılları arasında takribi 250.000 kadar Ortodoks Hıristiyan (Çar yanlıları) İstanbul'da iskan edildi. Kafkasya bölgesinde bulunanlar ise en yakın Osmanlı sınırı içinde konuşlandırılmaya çalışıldıysa da yerli halkın tepkileriyle karşılaştı. Çar yanlısı Ortodoks Hıristiyanların arasında Grek unsurunun fazlalığı

³¹ .Başbakanlık Osmanlı Arşivi (İstanbul) (BOA), A.MKT.(Sadaret Evrakı-Mektubi Kalem) , Nr.21/78, H.1260 (Protestan olan Ermenilerin Ortodoks Patriği tarafından aforoz edilmeleri); BOA, A.MKT., Nr.16/69, H.1260 (Din değiştiren şahsın Taşabad Kazasından dört zimni tarafından öldürülmesi.)

³² .Dahiliye Nizamnamesi, Matbaa-i Askeriyye-i Süleymaniye, İstanbul 1328, s.7.

değerlendirilerek Samsun ve Trabzon bölgelerine takribi 200.000 civarında Hıristiyan mülteci yerleştirildi.³³

Nüfus meselesi işgal yıllarının en hassas konularının başında geliyordu. Uzun Osmanlı hakimiyeti yıllarında Türkleştirilemeyen yer isimleri açık bir davet niteliği taşımaktaydı. Antik yer adlarının geçerliliğini koruduğu bölgeler mercer altına alındı. Amisos (Samsun), Trapezus (Trabzon), Kresus (Giresun) ve Sinoppe (Sinop) Anadolu'da bulunan diğer şehirler gibi demografik açıdan kontrole tabi tutuldular. Türk adli makamları ve bilim adamları Cumhuriyetin ilk yıllarında da batılı iddiaları Türk kimliğini ön plana çıkararak ortadan kaldırmaya çalıştılsa da konu güncelliğini hâlâ korumaktadır.³⁴ Kanaatimiz Anadolu Karadeniz sahilinde Türk nüfusunun yoğunluğu yönündedir.* Özellikle Pontus merkezi olarak tasarlanan Samsun merkezinde tutulan (Mübadele Defterleri) ve (Rum Emval-i Metrûke Defterleri) en geçerli kanıtlar olarak varlığını korumaktadır. Bu defterlere göre Samsun merkezinde Ortodoks Hıristiyanlarının en yoğun olduğu ikamet merkezi Reşadiye mahallesidir. Mübadele defterlerinin bir diğer yararlı tarafı ise Rum katliamı söylemlerini boşa çıkartır yönde deliller ihtiva etmesidir. Cumhuriyetin müteakip yıllarında Samsun üzerinden gerçekleştirilen Ortodoks sivillerin sevkıyatı top yekûn bir katliam söylentisini de ortadan kaldırmaktadır. Aksi takdirde mübadele edilen hiçbir Ortodoks'un olmaması icap ederdi.*

Sayısal kesafeti ihtilaflara konu olsa da Karadeniz sahillerinde Ortodoks vatandaşların varlığı mübadele yıllarına kadar inkar edilemeyecek bir gerçektir.³⁵ Bununla beraber Karadeniz bölgesinde meydana gelen şekavet olayları, batılı devletlerin sistematikleştirmeye çalıştığı türden bir Pontus Devleti tesisi için midir? sorusu dikkatle incelenmeyi gerektirir.

Samsun ve havalisinde Pontusçu faaliyetler cemiyetlerin kuruluş tarihleri incelendiğinde netlik kazanır. 1918 yılı itibariyle Pontusçu faaliyetlerine başlayan bu cemiyetler, çekirdeği 1904'te Merzifon'da atılmış olan bir planın geç kalmış uygulaması görünümündedir. Batılı devletlerin lehine sonuçlanan 1914-1918 Dünya Savaşı Karadeniz'de çekingen kalan unsurların alelacele teşkilatlanmaya çalıştıkları bir dönemin başlangıcını haber verir.³⁶ Kurtuluş savaşının başlangıcında yani 1919'larda Samsun Mutasarrıflığına atanmış bulunan Hamit Bey'in konu ile ilgili tespitleri fikrimizi destekler niteliktedir: "*Pontusçuluk, Rum kilisesi etrafında yuvalanmış ve Metropolit Yermanos Efendi tarafından yönlendirilen bir hareketti. Rum çeteleri ise adi suçlulardan, özellikle asker kaçaklarından oluşuyordu. Bunlar evlerine dönmekten korkuyorlar, dağa çıkarak Türk köylerine saldırıyorlardı. Rum kilisesi de bunları Pontus davasına kanalize etmeye çalışıyordu. Zaten bu adamlar kendi aralarında Türkçe konuşuyorlar, Türkçe'den başka dil de bilmiyorlardı.*"³⁷ Hamit Bey'in ifadeleri Ortodoks Hıristiyanların Samsun civarındaki genel durumlarını kapsamaktaydı. Pontus davasına inanarak hizmet veren eğitimli kesim ise Samsun merkezde oturuyor ve mümkün mertebe silahlı çatışma ortamı içerisine dahil olmuyorlardı. Batılı devlet donanmalarının Samsun önlerindeki varlığı, rasgele açılan ateşlerin yankıladığı silah sesleri ya da Rum çocuklarının sokaklarda terennüm ettikleri marşlarla karşılaşılıyor ancak silahlı bir kalkışmayla şehrin top yekûn Türklerden alınması yönünde hiçbir faaliyet ortaya çıkmıyordu.³⁸ Ortodoks Hıristiyan çete faaliyetleri ise kırsal alanda etkili oluyordu. Ortodoks ve Türk çetelerinin faaliyetleri incelendiğinde bir devlet kurma ya da devlet kurtarma uğraşından çok yoksulluğun ve kanunsuzluğun kol gezdiği bir ortamda hayatta kalma mücadelesi şeklinde belirginlik kazanmaktaydı. Çetelerin çoğunlukla yiyecek maddelerine el koymaları, askeri birliklerle mücadeleden

³³ .Nuri Yazıcı, **Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1989,s.30.

³⁴ .Justin Mc Carthy, **Osmanlı Anadolu Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık Nüfus**, çev. İhsan Gürsoy, Gn. Ask. Tar. ET. Bşk. Ank. Gn. Bsm. Ankara 1995.

* Konu ile ilgili olarak Tapu Tahrir Defterleri ve Vakıf Defterleri üzerinde bazı bilimsel çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

* Samsun Köy Hizmetlerinde bulunan bu defterler 1999'da buradan alınarak Ankara'ya gönderildikleri belirtilmektedir.

³⁵ .Nuri Yazıcı, **a.g.e.**, ss.29-36.

³⁶ .Nuri Yazıcı, **a.g.e.**, ss.43-46.

³⁷ .Dursun Ali Akbulut, "Hamit Bey'in Canik Mutasarrıflığı Sırasında Karşılaştığı Problemler", **19 Mayıs ve Milli Mücadele Samsun Sempozyumu**, Samsun 16-20 Mayıs 1994,ss.3-4.

³⁸ . Hamit Bey Samsun'a geldiği 1919 yılında Kadıköy Mahallesi'nde bazı Rumların çevreye yayılım ateşi açtıklarına tanık olmuştu. Dursun Ali Akbulut, **a.g.e.**, s.3.

çok savunmasız sivil halkla didişmeleri, tasarlanan Pontus Devleti'ni kurmaya yönelik faaliyetlerden uzakta bir görünüm sunmaktaydı.³⁹

Samsun Mutasarrıfı Hamit Bey idareci olarak üzerine düşeni yapmakta ve Pontus bayrağı altında toplanmaya davet edilen Ortodoks Hıristiyanların taşkınlıklarını usta siyasi manevralarla engellemekteydi. Samsun'da bulunan emniyet görevlileri yani Polis ve Jandarmada boş durmuyordu. Emniyet kuvvetlerinin sorumluluk sahasındaki konular titizlikle ele alınıyor ve suçluların takibatında aktif bir şekilde operasyonlar düzenleniyordu. Sivil halkı komple düşman kabul etme fikrinin daha büyük çaplı bir direnişe dönüşeceği yönünde endişeli olan emniyet kuvvetleri, mesleki tecrübelerinin de yardımıyla suçluyu suçsuzdan ayırarak sivil halkı olası bir hoşnutsuzluk isyanından uzakta tutmayı başarmıştı.⁴⁰

Kurtuluş mücadelesi yolunda atılan başarılı adımlar Karadeniz bölgesi kırsal alanında ki kargaşaya son verme kararlılığını da belirledi. Yöre halkının oluşturduğu çeteler yeni kurulması planlanan devletin uygulamalarından bağımsız ve keyfi bir şekilde hareket etme eğilimleri geçici bir süre için kabullenildi. Cumhuriyet yolunda atılan ilk ciddi adımlarla birlikte bölgeye devleti temsil sıfatına uygun düzenli askeri birlikler ve bilinçli idareciler sevk edildi. 1920 yılında kurulan Askeri Polis Teşkilatı Samsun'da konuşularak kırsal alandaki asayiş olaylarını önemli ölçüde ortadan kaldırdı.⁴¹ 1921 Eylül-1922 Şubat zarfında Karadeniz yöresindeki Ortodoks Hıristiyanlara diplomatik desteğin dozajı artmış ve yörede son bir gayretle çıkarılacak terör olayları Ankara'nın bağımsızlık yönündeki faaliyetlerini sabote etmeye yönelmişti. Ancak yöre de yaşanan ve birbirinden habersiz hareket eden çeteler toparlanmaya fırsat bulamadan etkisiz hale getirildiler.⁴²

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı devletinin içeriden çökertilmesi yönünde atılan adımlardan yalnızca biri olan Pontus dosyası Kurtuluş Savaşı yıllarında da mevcut Türk güçlerini yıpratmıştır. Batılı devletlerin gölgesine sığınan Yunanistan ise her fırsatta Anadolu'nun tarihi kimliğini ve Osmanlı içerisinde bulunan azınlıkları kullanarak hak talebi ve arayışı içerisindedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün bağımsızlık sonrasında Yunanistan'ın taleplerini uluslar arası kamuoyu nezdinde geçersiz kılmak için başlattığı süreç bilimsel esaslara dayalı uğraşlar olarak yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne avantajlar sağlamıştır. Onun tesis ettiği Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinin öncelikli uğraşısı, batılı devletlerin yanlış önyargılarını bilimsel gerçeklerle ortadan kaldırmak ve Anadolu'yu gerçek kimliğine yani Türklüğe armağan etmek olmuştur. Arkeolojik, tarihi ve demografik çalışmalar ilerledikçe yeni kurulan Cumhuriyetin Türk kimliği daha da belirginlik kazanarak uluslar arası kamuoyunun yanlış yaklaşımları nispeten de olsa engellenmiştir. İkinci Dünya Savaşı boyunca iddialarını erteleyen Yunanistan ilk fırsatta Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik tarihi tezlerini yineleyecektir. Ne var ki, Yunan iddialarına hem Türk bilim adamları hem de uluslar arası kamuoyu daha gerçekçi yaklaşmakta ve coğrafyanın gerçek sahiplerini kabullenmek durumundadırlar. Karşılıklı yapılan göçmen değişimleri Anadolu'da Yunan kimliğini tamamen ortadan kaldırmış olduğundan Yunanistan'ın iddiaları yalnızca kuru bir coğrafi ve arkeolojik yaklaşım olarak varlığını devam ettirmek zorunda kalmıştır. Laik bir kimliğe kavuşan Türkiye Cumhuriyeti'nde uygulanan inanç serbestisi de "Hıristiyan halkını ezen Türkler" söylemlerini ortadan kaldırmakta ve uluslar arası kamuoyu önünde Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığına yönelik tehditleri engellemektedir. NATO paktında bulunan müttefik Hıristiyan halk kimliğine sahip ülkelerle uyum ve A.B yönünde atılan önemli adımlar Türkiye Cumhuriyeti topraklarında gözü olanlara politik arenada zor anlar yaşatmakta ve ihtiyaç duydukları Türk karşıtı propagandaları engellemektedir. Pontus artık Yunan efsanelerini süsleyen bir hayal olarak kalmaya mahkumdur. Hıristiyanlık ise laik Türkiye Cumhuriyeti'nde yasaların el verdiği ölçüde varlığını devam ettirecektir.

³⁹ .Yılmaz Kurt, **Pontus Meselesi**, T.B.M.M. Basımevi, Ankara 1995,ss.246-260.

⁴⁰ .Mehmet Yavuz Erler, "Canik'te Emniyet Teşkilatı (1915-1926)", **19 Mayıs ve Milli Mücadelede Samsun Sempozyumu**, Samsun 20-22 Mayıs 1999, s.141-144.

⁴¹ .Mehmet Yavuz Erler, **a.g.e.**, s.138.

⁴² .Süleyman Erkan, "Milli Mücadele Dönemi'nde Samsun ve Trabzon Yörelerindeki Pontuşçu İddialarla İlgili Bir Değerlendirme", **19 Mayıs ve Milli Mücadelede Samsun Sempozyumu (16-20 Mayıs 1994)**, Samsun, s.52.

1914-1923 yıllarında Samsun Merkez Polis teşkilatında çalışan Sait Bey ve meslektaşları.

1919-1922 yıllarında Samsun kırsalında eşkıya takibinde görevli bir nefer.

1919-1923 Samsun İskele Serkomiser (Baş komiser)'i Sait Bey.

Kurtuluş Savaşı yıllarında Samsun civarında eşkiya takibinde bulunan görevliler.